

Josep Casals: «No és veritat que la vindicació dels drets nacionals i l'exigència d'autodeterminació sigui una cosa aliena a l'esquerra» - Catarsi

Marc Casanovas

«Maniàticament rigorós pel que fa a observar la decadència lèxica i gramatical del discurs literari, periodístic, polític i legal, exacerbant per les barbaritats de les universitats, es va proposar mostrar com una civilització “es parla” literalment fins a la seva sòrdida mort.» Aquestes paraules que George Steiner dedicava a K. Kraus en el seu cèlebre llibre Presències reals, podrien molt bé servir com un punt de partida per resumir (de manera actualitzada) moltes de les preocupacions i impulsos crítics que travessen Crònica Crítica (ED. Anagrama, 2020).

Josep Casals, és autor d'importants llibres i assajos (Afinidades Vienesas, Constelación de pasaje, L'entusiasme i l'acció. Giordano Bruno i la crisi del Renaixement, El expresionismo. Orígenes y desarrollo de una nueva sensibilidad...); ha publicat també un bon nombre d'articles en diaris i revistes (El Món, Quimera, Viento Sur, El viejo Topo, l'Avenç, El País...). Casals ens ofereix en aquesta entrevista una mirada incòmoda i gens complaent sobre el nostre present més recent a partir de la publicació del seu últim llibre.

«Un segle més de periodisme i totes les paraules faran pudor». **Crònica crítica comença amb aquesta cita de Nietzsche. Sense preàmbuls ni justificacions prèvies, sense contemplacions, una crítica a mar obert... Al principi de la segona part, però, ofereixes certes claus sobre els pols que impulsen la teva escriptura, i sobre com certs esdeveniments van anar marcant el to i el resultat final de la mateixa. L'aplicació del 155 i la deriva cada vegada més repressiva de l'Estat, per exemple, semblen actuar com un punt de cesura: «quan vaig començar a escriure-ho, predominava una sensació de joc i simulacre (...); ara, en canvi, en les últimes revisions, a allò surreal se li sobreposen imatges d'una justícia que fa pensar en Kafka.» Com sorgeix Crònica crítica i quin va ser el seu procés d'elaboració?**

Crònica crítica va néixer com a resposta a un cúmul de situacions inaguantables: una cultura reduïda a criteris mercantils, una política recursiva i espectacularitzada, una universitat cada dia més burocràtica... En dietaris que vaig escrivint quan puc, abocava el malestar que em produïen aquestes tendències, i això em va servir per tenir a mà una crònica precisa del que anava passant (o passava a mitges). En l'anomenat «Procés» vaig trobar molts elements d'aquesta simptomatologia d'època. Els criteris mediàtics s'imposaven al que hagués requerit la construcció d'un moviment, les expectatives se succeïen sense que quallaran en res, cada «dia històric» enterrava l'anterior i s'oblidava (per això era important anotar els disbarats), exactament com passa amb els esdeveniments o les notícies imantades pel pol de l'actualitat. D'altra banda, el llibre es va anar demorant per circumstàncies d'ordre personal i també per contingències editorials (quan el vaig acabar, Anagrama acabava de

presentar el programa del seu cinquanta aniversari). Aquesta dilatació del temps d'escriptura em va permetre comprovar que el que deia sobre el periodisme coincidia amb l'immediatesa i els simulacres d'una política sempre pendent dels *media*, una política que, en efecte, tendia al surreal però que, després, va donar lloc a situacions associables a la imatge kafkiana de la justícia: a *El procés*, el que sembla en principi una al·legoria de la justícia resulta ser una al·legoria de la caça. No paraven de passar coses que no acabaven d'ocórrer, fins que la repressió de l'Estat sí que va tenir efectes molt reals sobre la vida de moltes persones. L'editorial em va proposar que incorporés al llibre el procés contra el Procés i el que el va succeir tot seguit, i així ho vaig fer a la tornada d'una estada a París: és l'últim capítol, titulat «el teatre de la dissuasió o el fi dels fins a la plaça Vila de París» (en aquesta plaça de Madrid se situen el Tribunal Suprem i l'Audiència Nacional); en ell, analitzo el judici i mostro com funciona la raó d'Estat. Per als aparells de l'Estat el fi dels fins és la defensa de l'Estat. Una cosa obvia però que s'amaga sota retòriques ornamentals i cerimonials. En realitat, allò decisiu és l'acció policial, que així conflueix amb una vocació punitiva del Dret percebuda i ressaltada per nombrosos pensadors. D'una banda hi ha la litúrgia, l'evanescència de la societat de l'espectacle; de l'altra, la força, la duresa arbitrària, el que Foucault anomena *tecnologies de la governamentalité*. Aquesta correlació es manifesta igualment en la combinació d'efectisme i prepotència del periodisme. O en l'actitud del poder acadèmic enfront dels moviments de protesta davant el Conveni de Bolonya.

Quan parlem estem dient molt més del que creiem; estem absorbint i reproduint un univers heretat.

El teu llibre s'estructura a través d'una extraordinària profusió de cites, pel·lícules, música, articles... Hi ha qui ha volgut veure en aquesta escriptura un exercici banal d'erudició. No obstant això, per poc que un es deixi portar per la seva lectura, es constata que, per contra, hi ha un pols constructiu i destructiu alhora, una hermenèutica revolucionària que a través d'un acoblament de fragments entre passat i present construeix unes correspondències i analogies de sentit que il·luminen i sacsegen aquest mateix present...

En el llibre ressuscito el gènere romàntic del «fragment». Cada fragment té una certa unitat, alhora que obre llaços que el connecten amb altres fragments curts. Aquesta estructura permet afegir nous apartats als ja escrits, la qual cosa facilitava que anessin apareixent elements comuns entre les diferents parts del llibre. Que així van quedar més integrades. Poc a poc el que va començar com un desfogament es va convertir en un diagnòstic global; però això obligava a oferir no només una crítica sinó també un pensament alternatiu. D'aquí aquest abundant ús de la cita que sembla irritar alguns. Cada cita és un pont entre contextos diferents que pot reforçar la crítica i apuntar un contramodel. També hi pot haver un ús narcisista de la cita: ho veiem cada dia en els *media* i a la universitat: es tracta de donar llustre; però en la tradició a la qual em remeto, la cita obre espais de reflexió en direcció contrària al model de l'autoafirmació egòtica. Per què no remetre a autors que val la pena conèixer i que expliquen bé el que intentes expressar? És una manera de conrear l'atenció cap allò altre. He intentat oferir idees que poguessin fer pensar més enllà de les posicions en què un s'ha instal·lat; i crec que, molt esbiaixadament, en la ressenya a què tu al·ludies hi ha alguna cosa d'això: en ella s'aboquen opinions i apreciacions inexactes o que porten l'aigua al seu molí, i això m'ha induït a fer una resposta no publicada que està [en la meva web](#); però, al costat de les invectives de qui és jutge i part, aquí es diu que són «dignes de pensar» coses que el llibre defensa i que en el diari on va sortir la ressenya no es podien publicar. Hi ha omissions i interpretacions interessades, així com un to prepotent, però també hi ha interès

per arguments de qui com jo està en les antípodes del ressenyador (J. L. Cebrián); i això no es gaire usual. D'una manera o altra, la recepció del llibre en els *media* confirma el que en ell es diu d'aquests: mai m'he sentit més *ad marginem* que ara.

Periodisme, universitat, cultura, política, nació... En el teu llibre assistim a una crítica descarnada, sense concessions ni compromisos, de moltes de les instàncies que configuren les coordenades històriques del present. Però malgrat aquesta heterogeneïtat temàtica, malgrat tots aquests objectes de crítica, sembla clar que una mateixa preocupació travessa aquests temes: la relació llenguatge-món, l'aplanament i la neutralització de la capacitat imaginativa, la pèrdua del significat, de la memòria i dels imaginaris que orienten la nostra acció. Com seria una vida que es desenvolupés sota els impulsos de l'última cançó de moda? es preguntava Walter Benjamin. D'alguna manera semblés traslladar aquesta pregunta al context actual, a totes aquestes instàncies de poder polític, acadèmic, mediàtic, etc., per, a partir d'aquí, posar en evidència la lògica instrumental i els mecanismes de poder que ens determinen.

L'utilitarisme és part del model dominant: el de *Homo Economicus*. El càlcul

de rendibilitat, el neutre de la regla, el contínuum de la indiferència ... Tot és mercaderia intercanviable i, per tant, insignificant. És l'univers de Sísif. Un univers mortalment avorrit; d'aquí la necessitat de revestir-lo amb elements cridaners. El tedi inherent al criteri quantitatiu suscita la necessitat de compensar allò formulari amb la brillantor del fetitxe o el sensacionalisme. I així es construeixen esdeveniments, s'inocula el subjectivisme al repetitiu... però a la fi tot és el mateix i res no importa. Doncs bé: el sentit és el contrari d'això, i es pot simbolitzar per l'animació que produeix reconèixer un rostre en la multitud serialitzada. L'ésser humà és un animal d'imatges, de símbols i llenguatges. Quan parlem estem dient molt més del que creiem; estem absorbint i reproduint un univers heretat. Parlar és carregar amb convencions i compromisos, però maltractar la lògica del llenguatge és inutilitzar el que permet donar la volta a aquesta coerció. El llenguatge és una barrera i, alhora, és el que permet abatrela. Però això només es pot fer respectant aquell amb qui parlem, i això vol dir no desvaloritzar aquest llegat que compartim i que fa possible un acord operatiu. En l'actitud davant del llenguatge es manifesta una disjuntiva fonamental: o activem l'arma de què disposem per a una concordança en l'acció, és a dir, atenem a les condicions de sentit i al context, o bé ens condemnem a la inoperància i, per tant, a la servitud. L'anèmia de vincles propicia la docilitat, mentre que la creació de sentit vivifica: intensifica la vida. La tendència a creure que podem inventar el llenguatge o que podem alterar-lo a voluntat és un símptoma d'infantilisme i de narcisisme.

«El periodisme oscil·la entre l'objectivisme vuitcentista i la fantasmagoria tecnològica.» Pots desenvolupar una mica aquesta sentència? Dius en el teu llibre que ens movem entre allò pre-modern i uns comportaments «postmoderns» aliens a la tensió de la modernitat crítica. Quines són les fonts d'aquesta «modernitat crítica» i quin paper poden jugar en la crítica i transformació del present?

En Constel·lació de passatge dedico un llarg capítol a Marguerite Duras i en *Crònica crítica* torna a aparèixer sovint ...

Sí, fas referència a la comparació que ella va fer entre la lògica dels camps de la mort i la lògica del capitalisme ...

En efecte, i també presento els seus personatges com a exemple d'identitat oberta o flotant, i la contraposo a la carrincloneria de TV3 i la cultura oficial catalana ... Doncs bé, aquí, a Duras i tot el cercle que es reunia al seu pis de *Rue Saint-Benoit*, tenim una perfecta encarnació del que anomeno «modernitat crítica». En canvi, quan un periodista diu «així són les coses i així les hem explicat», estem en un marc de pensament positivista, pre-modern, aliè a alguna cosa que sabem des de Nietzsche: que sempre hi ha una interpretació, un punt de vista, una conjectura, un filtre, un aparell conceptual, i que tot això condiona el que se'ns presenta com un descobriment objectiu. Ho han mostrat científics com H. Atlan o H. von Förster: el mite de l'objectivisme consisteix a creure que les particularitats de l'observador i del mode d'observació no entren en les descripcions del que s'ha observat. Molts mediàcrates segueixen aferrats a aquest mite de falsa legitimitat; però ara he comprovat que hi ha una altra cosa que molesta tant als periodistes com la impugnació d'aquesta mitologia, i és el qüestionament de la superstició tecnològica. S'està veient ara mateix en la celebració acrítica del teletreball o de les classes telemàtiques. Hi ha una afinitat entre els hàbits que he descrit en el periodisme i els criteris operatius en les xarxes; és l'actitud del cap de vendes: es tracta de fidelitzar i augmentar la clientela, és a dir, que hi hagi més clics, més audiència ... En el món de la «comunicació» es difuminen les jerarquies de valor (i això ens porta a la

fantasmagoria postmoderna), mentre que segueixen incòlumes les jerarquies de poder. Però, a més, el que això té de impositiu es recobreix amb l'aurèola d'una falsa transparència. Davant d'això, el pensament dels autors que intento explicar es desenvolupa en clarobscur, en una semiopacitat que fa patent els límits del llenguatge. I aquest és un element característic del que presento com modernitat. Georges Bataille va dir una cosa a tenir en compte: «no pensem sols». És important, doncs, triar bé les referències.

Hi ha a Catalunya un element esquivoide que es veu molt clarament a TV3: la tonalitat ambiental remet a una autoconsciència que es presenta com a «progressista» o «solidària», però portem trenta anys amb presidents de dreta

En aquest sentit hi ha una relació entre *Crónica crítica* i anteriors llibres teus com *Afinidades Vienesas* o *Constelación de pasaje*?

Crónica crítica se situa en un altre registre; és un llibre sense notes i en primera persona. Però també intenta fer present aquest pensament crític que emergeix en l'últim terç de segle XIX i que travessa el segle XX. A la primera part del llibre mostro exemples de l'oblit en què es té a aquesta onada —en realitat un tsunami— que va qüestionar les bases de la civilització burgesa i que va buscar noves formes de relació i d'acció. En aquest sentit, voldria recordar que *Afinidades Vienesas* mostrava la caiguda del subjecte tradicional en un moment de «crisi de civilització», com va dir R. Musil. Un moment terminal, però en el qual també estaven naixent moltes coses. És important entendre que la idea d'un subjecte unitari i substancial té implicacions polítiques; aquest essencialisme, per exemple, s'identifica amb la facticitat monolítica de l'Estat-nació o amb un model familiar determinat. Així mateix, *Constelación de pasaje* era entre altres coses un llibre contra Sa Majestat el Jo. Els subtítols de les seves dues parts eren: «La mort del Pare» i «Ni pàtria ni rei». Cal notar que «pàtria» i «pare» tenen la mateixa arrel. No és casual que els mateixos que rebutjaven el divorci o l'avortament ara enarborin la idea d'una nació indivisible i una Constitució inamovible. En els dos casos, s'intenta mantenir la subjecció a una identitat fundada en la idea de propietat i assentada com a situació de domini. El pensament que apareix en els tres llibres oposa a aquest model compacte una vida que es qualifica atenent al particular i diferent, al que no sóc jo. No es tracta de substituir allò rígid per allò amorf, sinó de donar forma a l'existència tot assumint el seu caràcter múltiple, precari i contingent.

«A la universitat són els ídols de la pedagogia i l'estadística els que envolten procediments que expulsen el talent de manera proporcional a com augmenta la paperassa (...), la recursivitat demanda ornament, per això el professorat es veu comminat a esdevenir un animador.» El teu diagnòstic sobre la Universitat i l'educació en general és devastador. Salvant la tradició de les pedagogies crítiques (Freire, Rosa Sensat ...) arremets contra el psicologisme i el pedagogisme actual, el seu menyspreu del saber i el coneixement (o el que és igual, la seva aproximació competencial a això mateix) i la seva relació funcional amb els processos de burocratització, mercantilització i privatització de l'educació. Però també assenyaales punts de fuga, línies cap a on podria anar una educació emancipadora a partir de reflexions de Hannah Arendt, María Zambrano o Recalcati ...

Com deia, he intentat no només criticar; també mostrar perspectives alternatives. En aquest cas la perspectiva ve donada per autors que desenvolupen la tradició de la *Bildung* o la *poiesis*: una idea de valor formativa

que s'oposa al productivisme i a l'afany de rendibilització immediata. Una visió de l'humà que atorga centralitat a l'imaginari, a aquest àmbit en el qual el sensible es conjuga amb el ficcional i el potencial. En l'espècie humana res està donat d'una vegada per totes, és una espècie sense una naturalesa pròpia o definible si no és com a obertura. La criatura humana es va fent com un esdevenir en el qual el propi s'imbrica amb l'impropi. El problema és quan les imatges per les quals ens regim són motlles que no admeten modificació o bé són pura gelatina. Estem en una època d'absència d'expectatives i de temps ràpids, però l'educació com un fer-se és un madurar lent. No hi ha receptes, per a això; comença i acaba en persones concretes, per exemple en la relació a l'aula. Un lloc on compta molt el gest, la mirada, la dicció, la presència física del professor; una figura que pot contagiar l'amor per l'objecte al qual ha dedicat temps i esforç en una relació no només cognitiva sinó també vital. Jo reivindico la figura del mestre que no abdica de la dificultat. Ara hi ha un atac en tota regla contra aquesta figura. És la idea, en realitat molt vella, que en tu està ja tot; o sigui: el nen pot ser el seu mestre, perquè és el rei. És el que Recalcati diu «escola Narcís», en què l'adult renega de la seva responsabilitat. Hi ha una pressió ambiental que tendeix a eliminar la diferència i la discriminació del millor i el pitjor. Es presenta com un igualitarisme però en realitat accentua el desnivell perquè perpetua la ignorància. Es creu que se sap o es fa veure que se sap, i no se surt del vedat en què tot està a mà i tot és com s'espera, cosa que equival a extirpar la capacitat de sorpresa i la disposició a explorar. Els models operants són el de l'empresa que busca clients i el del periodisme que repeteix tòpics. Com quan els *big data* ens redueixen a un perfil codificat. Tot, fins i tot el cicle de postgrau, està sota el signe de la puerilització. El que predomina és la propensió a la facilitat i un pragmatisme curt de mires que tanca el camp (o sigui, el contrari del que suggereix Zambrano quan parla de guies).

Pel que fa a la qüestió nacional i la crisi de règim que ha marcat els darrers anys, distingeixes entre els processos d'organització i lluita social i els actors polític-mediàtics dels mateixos. Davant d'aquests últims, la teva crítica se centra en el mirall de paraules-fetitxe que reboten d'un costat a un altre, així com en memòries mítiques com ara l'arribada de Tarradelles. En aquest terreny de fetitxes o conceptes que es veuen buidats del seu significat per la política espectacle, recuperes discussions i reflexions sobre el concepte de sobirania en autors com W. Benjamin, G. Bataille, C. Schmitt, G. Agamben... Quins significats tenen la sobirania o les sobiranies en el context contemporani? Com es podrien articular aquestes en el marc d'una política emancipadora i plural?

Hi ha a Catalunya un element esquizoide que es veu molt clarament a TV3: la tonalitat ambiental remet a una autoconsciència que es presenta com a «progressista» o «solidària», però portem trenta anys amb presidents de dreta: primer va ser Mas, que es va acarnissar amb l'ensenyament i la sanitat públiques (i avui més que mai sabem el que significa reduir llits als hospitals); després Puigdemont, que no sent cap incomoditat en rebre suport de l'extrema dreta xenòfoba de Flandes; i després Torra, al qual va designar Puigdemont i que es complau a portar una insígnia de Churchill a la solapa. Si es fa la crònica del que ha passat, es veu que la metamorfosi de Mas en una mena de messies de

l'independentisme va ser una estratègia per conservar el poder i amagar la pestilent herència de CDC. Però hi ha hagut una potent pressió mediàtica i institucional que ha sacralitzat l'esquer d'aquesta operació: la idea d'unitat nacional («candidatura de país», etc.). I Oriol Junqueres ha estat incapaç de resistir-se a l'opinió orquestrada al voltant d'aquest mantra, i així el 2013 i 2014 no va exercir com a oposició i el 2015 es va integrar a «Junts pel sí». En canvi, el moviment que va emergir en els anys 2009 i 2010, quan el PP va portar l'Estatut de Sau al Tribunal Constitucional perquè el retallés, és un moviment de masses que actualitza una vindicació present en tots els moments d'inflexió de l'Espanya moderna. En aquest sentit parlo de vectors contraposats: en un costat tenim l'energia renovadora de la mobilització, l'1 d'octubre o la vaga del 3 d'octubre, per exemple, que enllacen amb una tradició de insurgència contra l'Estat central com a maquinària repressiva i extorsionadora; a l'altra banda hi ha la politiqueria per la qual el Parlament va estar dos mesos tancat després de les eleccions del 155, o la incapacitat d'organitzar la resposta de masses davant del judici i la sentència del Tribunal Suprem (com es podia preveure ja després d'un 11 de setembre que va ser el menys concorregut dels últims anys). Allò primer remet a un malestar general i una pèrdua d'autoritat de *l'establishment* molt visibles també en altres experiències; el segon vessant aboca a un presidencialisme que tendeix al cesarisme i que anteposa l'espectacularització a la construcció d'un moviment polititzat. Però això no ens pot estranyar: la dreta mai posarà les condicions per a una mobilització potent i sostinguda perquè això és el que més tem. Tampoc estranya que l'absència de crítica al nacionalisme del Procés s'acompanyi de l'absolutització de paraules- talismans i d'un presumpte caràcter nacional. Aquesta idea essencialista de la identitat, que tendeix a l'auto elogi d'una «manera de ser», era ja la de la Lliga Regionalista. Però el que a l'altra banda es presenta com un principi de ciutadania heretat de la revolució francesa no és menys metafísic. Tant el *Volkgeist* («esperit del poble») del romanticisme alemany com la «voluntat general» de la nació de Rousseau i Sieyès són principis de sobirania que es funden en una idea homogènia de la nació avui en crisi. En el model estatalista la «ciutadania» s'encarna en una comunitat lligada a un «sòl nadiu» i circumscrita a unes fronteres, de manera que la protecció i els drets s'han limitat als ciutadans adscrits a aquest territori, i no a tots. Cal sortir d'aquesta lògica de pertinença a un corral familiar. El concepte de sobirania oscil·la entre aquest i altres plans, i jo intento veure'l en aquesta tensió, desencaixant-lo del motllos en què l'han situat unes realitats jurídiques cristal·litzades. El sentit primer de la sobirania és d'ordre vital: som sobirans quan no estem sotmesos ni tenim necessitat de sotmetre. Des d'aquest punt de vista, és un impuls de llibertat, un procés emancipador a les antípodes d'un origen mític o una realitat petrificada. La disjuntiva és: o val tot el que afavoreix al meu grup, o s'entén que, quan hi ha una situació d'abús o de privilegi, això impedeix ser sobirà a qui la pateix però també a qui s'ha acostumat a aquest domini. Segons aquest criteri, el d'una vida lliure i qualificada, l'exercici de la sobirania és indissociable de l'educació en un sentit *poiètic*, formatiu. El subjecte sobirà no és un subjecte inalterable, la identitat es configura com un esdevenir plural en relació dialèctica amb l'alteritat. I si aquesta *dynamis* porta a desafiar a un Estat dominant, el moviment només pot prendre embranzida entre els treballadors d'ambdues nacions si és un reclam d'equitat i un rebuig de tota opressió. Per això, acceptar una direcció de dreta és condemnar-se a la impotència, ja que això impossibilita la confluència amb altres manifestacions de malestar en el pla social.

Si alguna cosa caracteritza aquesta època és l'atomització: així doncs, el problema de l'organització és un tema candent

Quan la teva escriptura sembla més ombrívola és quan et refereixes a la judicialització de la política, on sembla que es plasma amb més

claredat la denúncia que travessa tot el llibre pel que fa a la deshumanització i degradació del llenguatge: «La inclinació a allò jurídic-tecnocràtic coincideix amb la indiferència a la realitat sensible». També recuperes debats clàssics entorn de la qüestió nacional. Com «l'últim combat» de Lenin davant el nacionalisme gran rus de Stalin i contra el «llit de Procust» del seu concepte de nació. O els problemes que pot generar que el concepte d'autodeterminació s'abordi des d'una perspectiva purament tàctica i instrumental. Fas també un recorregut per moments crítics de la història de Catalunya com el 34 o el pensament de Nin i Maurín, etc. ¿Fins a quin punt creus que aquests debats són presents en l'esquerra actual i quina podria ser la seva utilitat?

En el llibre he revisat discussions que semblen oblidades i que poden subministrar ensenyaments importants. Per exemple, en el context de l'austromarxisme, O. Bauer insisteix en què «la nació és el que d'històric hi ha en nosaltres», és a dir, remarca el vessant dinàmic, contingent, «mai acabat» d'un esdevenir canviant. Així mateix, en la polèmica entre Lenin i Rosa Luxemburg cadascun mostra aspectes de la qüestió a tenir en compte: Rosa Luxemburg s'oposa al formulisme i als «models abstractes de valor universal», en una actitud indissociable de la seva sensibilitat respecte al llenguatge i a les manifestacions de la vida sensible; i Lenin no defalleix en una defensa del principi d'autodeterminació que inclou la separació, instant als treballadors de les «nacions oprimides» a combatre el xovinisme, i als treballadors de les «nacions opressores» a no donar l'esquena a aquesta reivindicació nacional, ja que això seria fer el joc al nacionalisme opressor. D'altra banda, ser indiferent a la repressió contra la minoria nacional és ignorar que l'Estat tornarà aquesta força contra els treballadors de la nació dominant quan aquests lluitin per l'emancipació social. No és veritat que la vindicació dels drets nacionals i l'exigència d'autodeterminació sigui una cosa aliena a l'esquerra. En el llibre mostro com aquesta qüestió ha tingut una àmplia incidència en els moviments socials ja des de la Primera Internacional, i sobretot en el període d'auge dels moviments de masses, des de finals del segle XIX fins a la segona guerra mundial. És clar, però, que, com va explicar Simone Weil, hi ha «una mala manera de creure que un té drets». És així quan els drets es veuen com una cosa donada o com una herència de grup, el que porta a una bombolla comunitarista i a formes d'adhesió acrítiques. Aquí és interessant recordar el que van dir Andreu Nin o Salvador Seguí quan mostraven que la burgesia que cridava a la «unitat nacional de totes les classes» s'oblidava dels drets nacionals quan els seus interessos estaven en perill. El fet que l'ésser humà sigui un animal cultural, com dèiem abans, fa que les agressions contra la llengua o les representacions compartides en el pla nacional es visquin com una «opressió íntima» insuportable (això ho va dir la mateixa Rosa Luxemburg, contrària a tot nacionalisme). No es pot prescindir del càlid i el passional, però això s'ha de combinar amb una distància respecte a un mateix i al «nosaltres»; només així l'energia de l'elemental pot refluir a una vida complexa, sent aquesta una vida en què se superposen autodeterminació i indeterminació. L'acció moguda per reclams de justícia ha de regir-se per criteris polítics. Si predominen els ressorts narcisistes o la idea d'una ànima col·lectiva, ens trobem en aquest pla compensatori de què parlava Marx quan presentava la religió com una mena d'opi o com una garlanda de flors imaginàries que impedeix poder gaudir de les flors reals.

Al fil d'experiències com el 68, el 15-M o Nuit Debout, recuperes els debats històrics sobre l'organització i l'acció política, i també uns altres més recents de la mà de D.Bensaïd, J. Rancièrre, Comitè Invisible... I dius: «és decisiu que en la revolta comenci a viure allò

pel que es lluita (en les plataformes o relacions internes de l'estalinisme i la socialdemocràcia passava el contrari).»

Sí, de vegades (ho ha dit per exemple Puigdemont) es proclama que l'important és «el final del camí». Un hipotètic futur es projecta sobre el present i s'utilitza per justificar el que s'ha fet fins ara. No obstant això, quan tot se subordina a aquesta meta, sol passar que en el dia a dia predomini un tacticisme oportunista i coses pitjors. El punt d'arribada serà diferent segons com hagi estat el trajecte. Si aspirem a una vida en plenitud —per què lluitem si no?—, el que no es pot fer és mutilar la vida. I molt menys fer el contrari del que s'invoca com a utopia: aquesta pot viure ja parcialment en una exigència i una atenció aplicades a la quotidianitat. No obstant això, la verticalitat d'un aparell amb un líder al cim reproduceix en l'esquerra comportaments gregaris i submisos. Testimonis molt diversos constaten que tots els partits són conservadors en la mesura en què engendren una burocràcia i tendeixen a convertir-se en fins en si mateixos. Amb tot, hi ha la possibilitat de pal·liar aquesta tendència amb diverses mesures. És fonamental que hi hagi una viva activitat política, que s'afavoreixi el debat i l'examen crític davant les actituds de fe i devoció que ens fan vulnerables a l'engany. Si alguna cosa caracteritza aquesta època és l'atomització: així doncs, el problema de l'organització és un tema candent. La crisi dels models clàssics ha fet que de vegades es negui la idea mateixa de representació. Però el problema no és que hi hagi representants sinó que aquests s'autonomitzin i prenguin un protagonisme incontrolat, cosa que els *media* afavoreixen. En tot cas, han existit experiències —per exemple, en el feminisme— que han mostrat que pot haver fluïdesa i estructuració. Aquests són els pols d'una vida complexa. La interacció enfront de l'aïllament, i l'articulació operativa. Si no hi ha una praxi canviant les estructures es cosifiquen; si no hi ha canals que concentrin i multipliquin l'energia, aquesta es dissipa.

Quan t'adhereixes a una veritat sense ombres, per què pensar?, per què investigar? Passa com en els *media*: el que es diu no pot ser sinó així perquè així ha de ser.

Vas ser militant de la LCR i vas participar en molts dels esdeveniments i debats de l'extrema esquerra durant la transició, en el llibre són moltes les notes biogràfiques referides a això, però sempre de forma velada, com a punt de partida per pensar el present. Trobem també una reflexió sobre la militància i les seves apories, les seves grandeses i contradiccions, també a partir de pel·lícules magnífiques com *Morir als 30* de Romain Goupilo Jonas, *que tindrà 25 anys en l'any 2000* d'Alain Tanner... Pots explicar-nos una mica la teva experiència militant en un marc organitzat? Com entens avui la militància?

Per a mi la militància va ser una escola de vida. Jo era molt jove; vaig començar la militància a la LCR, o més ben dit, en el Comitè Revolucionari previ a la militància en el partit, quan Carrero va volar pels aires. En aquells dies jo participava en els comitès de curs de la universitat i en les comissions de solidaritat amb els presos; més endavant, vaig treballar en el moviment ciutadà poc després que les comissions de barri es transformessin en Associacions de Veïns; després hi va haver el període de creació d'ateneus, a la fi col·lapsat per l'invent dels «centres cívics» i altres circumstàncies. En cert moment els barris de Barcelona van aparèixer com un marc natural d'articulació d'experiències molt variades. Conflüen aquí moviments socials, partits, plataformes unitàries, grups de dones, entitats culturals, «vocalies de joves», «vocalies gais» ... I

moltes d'aquestes experiències posaven en qüestió les relacions convencionals. Així vaig conèixer persones avesades a la lluita que em van ensenyar coses importants, per exemple en què no es podia cedir. També vaig conèixer situacions en què els partits eren una font d'alienació (els maoistes destacaven en aquest sentit). Ja Nietzsche va identificar l'«home de partit» amb l'aversion a tot afany experimentador o indagador. Quan t'adhereixes a una veritat sense ombres, per què pensar?, per què investigar? Passa com en els *media*: el que es diu no pot ser sinó així perquè així ha de ser. El doctrinari s'empara en referències que són com una funda protectora. Militar en aquest sentit és agafar-se a un refugi. Així com mirar-se el melic pot ser una forma paradoxal d'alienació en el nacionalisme, un partit nascut per alliberar la vida de l'esclerosi capitalista pot convertir-se en una pantalla que s'interposa davant de la vida. I en la tradició comunista això s'ha accentuat per la identificació del partit amb «la missió històrica» del proletariat. Però, si es combaten aquestes derives més o menys religioses i sempre mediatitzadores, el treball polític en comú pot ser no només una palanca de canvi, sinó també un aprenentatge que afavoreixi la maduració del pensament i que contraresti la impregnació ambiental de prejudicis i d'estereotips ideològics.